

ӘЛЕМДІК САЯСАТТЫҢ ЖАҢАҢДАНУЫ. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ

Әлемдік саясаттың теориялары
(2-бөлім)

Марксизм

«Қырғи-қабақ соғыс» аяқталып, «еркін нарық» капитализмі жаһандық шарықтау сәтінде болуына байланысты Карл Маркс пен оның көптеген шәкірттерінің идеяларын бүгінде ескірген деп пайымдау қалыпты жағдайға айналды. «Ұлы тәжірибе» сәтсіздікке ұшырады. Коммунистік партиялар Қытай, Вьетнам және Кубада билік етуді сақтап қалса да, олар әлемдік капиталистік жүйенің басымдық етуіне қауіп төндірген жоқ.

Марксистік ойдың басты элементтерінің бірі тарихтың материалистік тұжырымдамасы болып табылады. Мұндағы басты пікір тарихи өзгеріс процестері ақырында қоғамның экономикалық даму көрінісі болып табылуымен қамтылады. Яғни экономикалық даму – бұл тарих қозғаушысы. Маркс айқындаған орталық динамика – бұл өндіріс құралдары мен өндірістік қатынастар арасындағы шиеленіс, олар бірлесіп аталмыш қоғамның экономикалық негізін қалыптастырады.

Тәуелділік теориясы неомарксизмнің біршама бөлек нұсқасы болып табылады. Әлем-жүйелікке қарағанда тәуелділік теориясы әлемнің тарихи дамуы мен оның циклдерінен гөрі, оның қазіргі жағдайына көбірек көңіл бөледі. Осындай теориялық әдістің өкілдері (атап айтқанда, А. Франк) неолибералдарға ілесе ХХ ғасырдың екінші жартысында әлемде екпінді дамып жатты. Тәуелділік теориясына ерушілердің айтуынша, экономикалық дамығандық немесе артта қалушылық барлық мемлекеттерге тән, адамзаттың дамуының қалыпты кезеңдері болып табылмайды, олар мемлекетаралық қатынастардың тең құқықсыз қарым-қатынастары нәтижесінде пайда болған. Ұзақ уақыт бойы орталық - метрополиалар пайдасына қарай перифериялардан (колониялар мен жартылай колониялар) қосымша өнімді қайталап бөлу орын алып келді. Нәтижесінде, бұл процесс периферияның (Оңтүстік) тәуелді болып артта қалуына әкеп соқты, егер ол өзін дамытуға бағытталған болғанда, табысты тіршілік еткен болар еді.

Конструктивизм

1980 жылдардың аяғынан бастап халықаралық қатынастарды теориялық зерттеудің басты бағыттарының бірі конструктивизм болды. Конструктивизмнің әлемдік саясаттың қалыптасуы және қайта мән берілуі туралы мәселені қозғауы оның жаһандық өзгерістерді түсіндіруге деген асқан ынтасын ерекшелейді. Конструктивизм принциптерін егжей-тегжейлі қарамастан бұрын, бұл теорияның қандай екенін түсініп алу қажет.

Конструктивизм — бұл халықаралық саясаттың материалдық емес, әлеуметтік теориясы. Ол агенттер мен құрылымдар арасындағы қарым-қатынастарды қалай айқындау және сипаттау керек екеніне қатысты: мысалы, біздің жекелеген мемлекеттер арасындағы өзара қатынастар және халықаралық саясаттың жалпы құрылымы туралы қалай ойлауымыз қажеттігі туралы.

Рационалды таңдау – бұл бізге белгілі бір тұлғалар немесе субъектілер бірқатар шектеулер бола тұра барынша көбейтуге тырысатын, өз артықшылықтарын қалай пайдаланатынын түсінуге көмектесетін әлеуметтік теория. Рационалды таңдау бұл байлық немесе діни тысқары пікірді алсақ та, осы артықшылықтарды қамтуға назар аудармайды. Рационалды таңдау әлемдік саясаттың нақты заңдылықтарына қатысты ешқандай наразылық білдірмейді.

Постструктурализм

Постструктурализм — 1970 жылдардың басында француз структурализмі құлдыраған соң пайда болған мәдениет пен қоғамның философиялық бағыты мен сыни талдаудың шартты белгіленуі. Постструктурализм 1980 жылдары АҚШ-та танымал болды, Еуропада 1990 жылдары тарала бастады. Францияда термин әдеттегідей қолданылған жоқ. Постструктурализм негізін 1960 жылдардың аяғындағы саяси тұрақсыздықпен, ғылым мен әлеуметтік ілгерілеуден көңіл қалушылық кезеңімен байланыстырады. Сондықтан, ұқсас идеяларды ертеректе американдық және неміс философтары айтып жүрген болса да, ағым Францияда пайда болды.

Пост-структуралистер халықаралық қатынастар мәселесінде постструктурализм ретінде белгілі болған идеяларға мазмұны бойынша жақын теорияны сипаттайтын философиялық мәтіндердің басым бөлігіне сүйенеді.

Структурализм - 1920-1930 жылдарда пайда болған философия мен нақты ғылыми зерттеу бағыты. 1950-1960 жылдары, әсіресе Францияда кең таралған.

Кітап: Әлемдік саясаттың жаһандануы. Халықаралық қатынасқа кіріспе

Дәріс: Әлемдік саясаттың теориялары (2-бөлім)

Рационалды таңдау - белгілі бір адамдар немесе субъектілер өздерінің артықшылықтарын қалай пайдаланатынын түсінуге көмектесетін әлеуметтік теория, олар бірқатар шектеулерді барынша арттыруға тырысады.